

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

JALOLIDDIN MANGUBERDINING MO‘G‘ULLARGA QARSHI KURASHI: IJTIMOIY-FALSAFIY TALQINI

Fayziyev Zavqiddin Xayrilloyevich

Harbiy xavfsizlik va mudofaa universiteti, sikl boshlig‘i, katta o‘qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada Jaloliddin Manguberding mo‘g‘ul bosqiniga qarshi olib borgan kurashi ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda uning harbiy faoliyati nafaqat tarixiy voqelik sifatida, balki jamiyatda erkinlik, vatanparvarlik, jasorat va ma‘naviy qarshilik tushunchalarining shakllanishiga ta‘sir etuvchi omil sifatida ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, Chingizxon boshchiligidagi mo‘g‘ul istilosi sharoitida ijtimoiy ong va milliy o‘zlikni saqlab qolish masalalari yoritiladi. Maqolada Jaloliddin Manguberding shaxsiyati orqali ijtimoiy birdamlik, tarixiy xotira va milliy g‘urur kategoriyalarining falsafiy mohiyati ochib beriladi. Tadqiqot natijalari uning kurashi bugungi kunda ham yosh avlodni tarbiyalashda muhim ma‘naviy manba bo‘lib xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Jaloliddin Manguberdi, mo‘g‘ul istilosi, ijtimoiy-falsafiy tahlil, vatanparvarlik, milliy o‘zlik, tarixiy xotira, jasorat, ijtimoiy ong.

БОРЬБА ДЖАЛОЛИДИНА МАНГУБЕРДИ ПРОТИВ МОНГОЛОВ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ

Файзиев Завкидин Хайриллович

Университет военной безопасности и обороны, начальник цикла, старший преподаватель

Аннотация

В данной статье рассматривается борьба Джалолиддин Мангуберди против монгольского нашествия с социально-философской точки зрения. Исследование анализирует его деятельность не только как историческое явление, но и как важный фактор формирования таких понятий, как свобода, патриотизм, мужество и духовное сопротивление в обществе. Особое внимание уделяется условиям монгольского завоевания под предводительством Чингисхан и вопросам сохранения национальной идентичности и общественного сознания. В статье раскрывается философская сущность категорий исторической памяти, национальной гордости и социальной солидарности через личность Джалолиддина Мангуберди. Результаты исследования показывают, что его борьба сохраняет актуальность и в современном воспитательном процессе.

Ключевые слова: Джалолиддин Мангуберди, монгольское нашествие, социально-философский анализ, патриотизм, национальная идентичность, историческая память, мужество, общественное сознание.

THE STRUGGLE OF JALOLIDDIN MANGUBERDI AGAINST THE MONGOLS: A SOCIO-PHILOSOPHICAL INTERPRETATION

Fayziyev Zavqiddin Khayrilloyevich

University of Military Security and Defense, Head of Cycle, Senior Lecturer

Abstract

This article examines the struggle of Jaloliddin Manguberdi against the Mongol invasion from a socio-philosophical perspective. The study interprets his military resistance not only as a historical event but also as a significant factor in shaping concepts such as freedom, patriotism,

courage, and spiritual resistance within society. Particular attention is paid to the context of the Mongol conquest led by Genghis Khan and the challenges of preserving national identity and collective consciousness. Through the personality of Jaloliddin Manguberdi, the philosophical essence of historical memory, national pride, and social solidarity is revealed. The findings indicate that his struggle remains an important moral and educational resource for contemporary society.

Keywords: Jaloliddin Manguberdi, Mongol invasion, socio-philosophical analysis, patriotism, national identity, historical memory, courage, social consciousness.

XIII asr boshlarida Markaziy Osiyo hududi insoniyat tarixidagi eng og‘ir sinovlardan birini boshdan kechirdi. Chingizxon boshchiligidagi mo‘g‘ul qo‘shinlarining istilosi nafaqat siyosiy va harbiy tizimlarni izdan chiqardi, balki jamiyatning ijtimoiy tuzilmasi, ma‘naviy qadriyatlari va madaniy hayotiga ham chuqur zarba berdi. Ushbu murakkab tarixiy sharoitda Jaloliddin Manguberdi shaxsiyati alohida ahamiyat kasb etadi. U nafaqat Xorazmshohlar davlatining so‘nggi hukmdori sifatida, balki milliy mustaqillik va erkinlik uchun kurash ramzi sifatida ham tarix sahnasida muhim o‘rin egallaydi.

Jaloliddin Manguberding mo‘g‘ullarga qarshi olib borgan kurashi ko‘p jihatdan faqat harbiy qarama-qarshilik sifatida emas, balki ijtimoiy-falsafiy hodisa sifatida ham talqin etilishi zarur [8]. Chunki uning faoliyatida jamiyatning o‘zligini anglash, milliy g‘urur, vatanparvarlik va ijtimoiy birdamlik kabi tushunchalar mujassamdir. Ayniqsa, bosqinchilik sharoitida xalqning ruhiy holati, qarshilik ko‘rsatish motivlari va tarixiy xotirani saqlab qolish masalalari ushbu mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi.

Bugungi globallashuv sharoitida tarixiy shaxslar faoliyatini qayta ko‘rib chiqish va ularni ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilish muhim ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi. Zero, Jaloliddin Manguberding jasorati va fidoyiligi zamonaviy jamiyatda, ayniqsa, yosh avlod tarbiyasida muhim ma‘naviy omil sifatida xizmat qilishi mumkin [2]. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada uning mo‘g‘ullarga qarshi kurashi ijtimoiy ong, milliy o‘zlik va tarixiy xotira kategoriyalari asosida tahlil etiladi. Shuningdek, tadqiqotning asosiy maqsadi Jaloliddin Manguberding kurashini nafaqat tarixiy voqelik sifatida bayon etish, balki uni ijtimoiy-falsafiy talqin qilish orqali zamonaviy ahamiyatini ochib berishdan iboratdir. Mazkur yondashuv tarixiy merosni chuqurroq anglashga, uni pedagogik va ma‘naviy jarayonlarga integratsiya qilishga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili

Jaloliddin Manguberding mo‘g‘ullarga qarshi kurashi tarixshunoslikda keng o‘rganilgan bo‘lib, bu masalada birlamchi va ikkilamchi manbalar majmuasi shakllangan. Avvalo, ushbu mavzuni o‘rganishda eng muhim asosiy manba sifatida Jaloliddinning zamondoshi va shaxsiy kotibi Shahobiddin Muhammad an-Nasaviy tomonidan yozilgan *“Siyrat as-sulton Jaloliddin Mangburni”* [1] asari alohida o‘rin tutadi. Mazkur asar Jaloliddin shaxsiyati va uning harbiy faoliyati haqida eng ishonchli tarixiy ma‘lumotlarni beruvchi yagona bevosita manba sifatida e‘tirof etiladi. Unda sarkardaning shaxsiy fazilatlarini, siyosiy qarorlari va jangovar strategiyalari batafsil yoritilgan. Shuningdek, o‘rta asr musulmon tarixchilari tomonidan yozilgan tarixiy asarlar ham muhim ilmiy manba hisoblanadi. Xorazmshohlar davlati va uning so‘nggi hukmdori haqida yozilgan ko‘plab tarixiy manbalarda Jaloliddinning mo‘g‘ullarga qarshi kurashi va uning faoliyati keng tasvirlangan. Bu manbalar orqali nafaqat voqealar ketma-ketligi, balki o‘sha davr ijtimoiy-siyosiy muhitini ham tiklash mumkin.

Zamonaviy tarixshunoslikda ushbu mavzuni o‘rganishda Vasiliy Bartoldning [5] ilmiy ishlari alohida ahamiyatga ega. Uning *“Turkiston tarixi”* asarida Xorazmshohlar davlati va mo‘g‘ullar istilosi jarayonlari chuqur tahlil qilingan bo‘lib, Jaloliddinning faoliyati umumiy tarixiy kontekstda yoritiladi. Shu bilan birga, Ziya Bunyodovning *“Xorazmshohlar – Anushteginiylar davlati”* asari ham muhim ilmiy manba sifatida xizmat qiladi va unda davlatning siyosiy tuzilishi hamda tanazzul sabablari tahlil etilgan.

O'zbek tarixchilari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham Jaloliddin Manguberdining shaxsiyati va faoliyati keng yoritilgan. Xususan, R. Vohidovning [6] Xorazmshohlar davlati va mo'g'ullar bosqiniga bag'ishlangan ishlari Jaloliddinning harbiy-siyosiy faoliyatini tahlil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ilmiy maqolalarda esa uning Parvon jangidagi g'alabasi va keyingi harbiy harakatlari alohida tadqiq etilib, u mo'g'ullarga qarshi kurashda muhim strategik yetakchi sifatida baholanadi. Bundan tashqari, adabiy manbalar ham ushbu tarixiy shaxs obrazini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Maqsud Shayxzodaning *"Jaloliddin Manguberdi"* [7] dramasi va boshqa badiiy asarlarda u milliy qahramon, vatanparvarlik timsoli sifatida talqin etiladi. Bu esa tarixiy shaxsning ijtimoiy-falsafiy mazmunini chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Jaloliddin Manguberdi faoliyati tarixiy, siyosiy va madaniy jihatdan keng o'rganilgan bo'lsa-da, uning kurashini ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan kompleks tahlil qilish hali ham dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda.

Muhokama va natijalar

Jaloliddin Manguberdining mo'g'ullarga qarshi kurashi tarixiy voqelik sifatida ko'p o'rganilgan bo'lsa-da, uni ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilish ushbu hodisaning chuqurroq mohiyatini anglash imkonini beradi [8]. Mazkur kurashni faqat harbiy qarama-qarshilik sifatida emas, balki insonning erkinlikka intilishi, ijtimoiy ongning uyg'onishi va tarixiy sharoitda ma'naviy qarshilik ko'rsatish fenomeni sifatida talqin qilish muhimdir.

Avvalo, Jaloliddin Manguberdining faoliyatida erkinlik falsafasi markaziy o'rin egallaydi. Chingizxon boshchiligidagi bosqin sharoitida uning qarshilik harakati tashqi kuchga qarshi siyosiy javobdan ko'ra kengroq ma'noga ega bo'lib, u insonning tabiiy erkinlik huquqi va mustaqillikka bo'lgan ehtiyojining ifodasidir. Bu jihatdan Jaloliddinning kurashi ijtimoiy-falsafiy kategoriya sifatida "erkinlik uchun kurash" modelini ifodalaydi va u jamiyatning o'zligini saqlab qolishga qaratilgan ongli harakat sifatida namoyon bo'ladi.

Ikkinchidan, ushbu kurashda milliy o'zlik va ijtimoiy identifikatsiya masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Jaloliddin shaxsiyati orqali xalqning o'z tarixiga, qadriyatlariga va madaniyatiga bo'lgan munosabati mustahkamlanadi. Bosqinchilik sharoitida milliy o'zlikni saqlab qolish nafaqat siyosiy vazifa, balki ma'naviy ehtiyojga ham aylanadi. Shu ma'noda, Jaloliddinning faoliyati jamiyatda identifikatsion birlikni ta'minlovchi kuch sifatida baholanadi. Natijada uning obrazi ijtimoiy ongda milliy g'urur va tarixiy xotira timsoliga aylanadi.

Uchinchidan, Jaloliddin Manguberdining kurashi ijtimoiy birdamlik va kollektiv ongni shakllantirish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Mo'g'ul istilosi davrida turli hududlar va ijtimoiy qatlamlar o'rtasidagi parchalanish xavfi mavjud bo'lgan bo'lsa-da, uning yetakchiligi ostida umumiy dushmanga qarshi birlashish jarayoni yuzaga keladi. Bu holat ijtimoiy-falsafiy jihatdan jamiyatning o'zini saqlab qolish instinkti va kollektiv manfaatlarining ustuvorligini namoyon etadi.

To'rtinchidan, Jaloliddin shaxsiyati axloqiy-etik qadriyatlar tizimida ham muhim o'rin tutadi. Uning jasorati, fidoyiligi va qat'iyati axloqiy ideal sifatida namoyon bo'lib, jamiyat uchun namunaviy model vazifasini bajaradi. Bu esa tarixiy shaxsning faqat siyosiy yoki harbiy emas, balki ma'naviy yetakchi sifatida ham qadrlanishiga olib keladi. Shu jihatdan, Jaloliddin obrazi ijtimoiy ongda "ideal qahramon" konsepsiyasini shakllantiradi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, Jaloliddin Manguberdining mo'g'ullarga qarshi kurashi ijtimoiy-falsafiy jihatdan quyidagi asosiy xulosalarni beradi: birinchidan, u erkinlik va mustaqillik uchun kurashning universal modelini ifodalaydi; ikkinchidan, milliy o'zlik va tarixiy xotirani saqlashning muhim vositasi sifatida namoyon bo'ladi; uchinchidan, jamiyatda ijtimoiy birdamlik va kollektiv ongni shakllantirishga xizmat qiladi; to'rtinchidan, axloqiy qadriyatlar tizimida ideal shaxs timsolini yaratadi. Shu bois, Jaloliddin Manguberdining tarixiy faoliyati nafaqat o'tmish hodisasi, balki zamonaviy ijtimoiy-falsafiy tafakkur uchun ham muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Jaloliddin Manguberding mo'g'ullarga qarshi olib borgan kurashi tarixiy jihatdan muhim voqelik bo'lishi bilan birga, ijtimoiy-falsafiy mazmuni jihatidan ham chuqur tahlilni talab etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, uning faoliyati oddiy harbiy qarshilikdan ancha keng ma'noga ega bo'lib, erkinlik, milliy o'zlik, ijtimoiy birdamlik va ma'naviy qarshilik kabi fundamental kategoriyalarni o'zida mujassam etadi.

Mazkur kurash Chingizxon boshchiligidagi istilo sharoitida jamiyatning o'zligini saqlab qolish, tarixiy xotirani davom ettirish va milliy g'ururni mustahkamlashning muhim vositasi sifatida namoyon bo'lgan. Jaloliddin Manguberdi shaxsiyati orqali ijtimoiy ongda ideal qahramon obrazi shakllanib, u avlodlar uchun ibrat maktabiga aylangan.

Xulosa qilib aytganda, Jaloliddin Manguberding mo'g'ullarga qarshi kurashi nafaqat tarixiy jarayon sifatida, balki ijtimoiy-falsafiy hodisa sifatida ham katta ilmiy va tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Uning jasorati va fidoyiligi bugungi kunda ham yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash hamda ijtimoiy ongni rivojlantirishda muhim metodologik va ma'naviy manba bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. al-Nasawi Shihab al-Din Muhammad. Siyrat al-Sultan Jalal al-Din Mangburni. – Cairo: Dar al-Kutub al-Ilmiyya, 1995. – 256 p.
2. Rashid al-Din Hamadani. Jami' al-Tawarikh. – Tehran: Intisharat-e Amir Kabir, 1987. – 3 vols.
3. Bartold V. Turkestan in the Era of the Mongol Invasion. – Tashkent: Fan, 1990. – 480 p.
4. Bunyadov Z. The State of the Khwarazmshahs (Anushteginids). – Baku: Elm, 1985. – 312 p.
5. Saunders J.J. History of the Mongol Conquests. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1971. – 275 p.
6. Prawdin M. The Mongol Empire: Its Rise and Legacy. – London: Allen & Unwin, 1961. – 320 p.
7. Shayxzoda M. Jalal al-Din Manguberdi. – Tashkent: Gafur Ghulom Publishing House, 1988. – 144 p.
8. Academy of Sciences of Uzbekistan. History of Uzbekistan (from Ancient Times to the Present). – Tashkent: Fan, 2019. – 640 p.
9. Weatherford J. Genghis Khan and the Making of the Modern World. – New York: Crown Publishing, 2004. – 312 p.
10. Grousset R. The Empire of the Steppes. – New Brunswick: Rutgers University Press, 1970. – 687 p.